

2. Ліненко А.Ф. Готовність майбутніх вчителів до педагогічної діяльності // Педагогіка і психологія. – 1995. – №1. – С. 125–132.
3. Освітні технології: Навч. метод. посіб. / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За заг. ред. О.М.Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
4. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: В 2 кн. – М.: Педагогика, 2002. Кн. 1. – 576 с.

Криницкий Е.А.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ БУДУЩЕГО СОЦИАЛЬНОГО РАБОТНИКА К РАБОТЕ С ОБЩЕСТВЕННЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ

В статье рассматриваются понятие “готовность”, “профессиональная готовность”, структура готовности личности к профессиональной деятельности и специфика профессиональной деятельности социального работника с общественными организациями.

Ключевые слова: профессиональная готовность, социальный работник, общественная организация

Krynyts'kyi Y.A.

THE FORMATION OF THE PROFESSIONAL READINESS OF THE FUTURE SOCIAL WORKER FOR THE WORK WITH NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

The article deals with the concept of “readiness”, “professional commitment”, the structure of individual readiness for the professional activity and the specificity of professional activity of social worker with the NGOs.

Key words: professional readiness, social worker, non-governmental organization.

УДК 37.013

Панченко О.В.

ЧИННИКИ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНУ ОРГАНІЗАЦІЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ-ДЕЛІНКВЕНТІВ

У статті розглядаються типові помилки соціальної організації і керівництва діяльністю підлітків-делінквентів та типологія чинників, які знижують виховний ефект у діяльності виправних закладів Департаменту пенітенціарної служби України.

Ключові слова: девіантна поведінка, підлітки-делінквенти, системний підхід, виховання, перевиховання, спеціальні заклади.

Системний підхід до аналізу процесу виховання зобов'язує розглядати помилки у вихованні і перевихованні підлітків з девіантною поведінкою та делінквентів в умовах функціонування спеціальних закладів і пенітенціарної системи у певному комплексі, у взаємозв'язку і взаємообумовленості. Ця проблема висвітлювалася у наукових роботах класиків педагогіки: А.С. Макаренка, І. О. Невського, В. М. Синьова, В. А. Татенка, С.Т. Шацького; соціальних педагогів: І.Д. Звереві, М.М. Фіцули, Ю.І. Юрічки. Проте проблема підлітків-девіантів та особливості їх перевиховання залишаються актуальними для сучасної педагогічної думки.

Так, одними з основних причин делінквентних проявів поведінки підлітків у сучасному українському суспільстві є проблеми інтегрованості, дієздатності та організованості суспільства, коли послаблені суспільні зв'язки, протиріччя між соціальними й емоційними контактами, між сімейними вимогами і власним “Я” підлітка. На базові цінності особистості підлітка має вплив, по-перше, дисонанс між власними ціннісними уявленнями – сім'я, здоров'я, та реальною соціальною поведінкою; по-друге, низькою культурою соціальних комунікацій і механізмів соціального партнерства, яке виявляється у нерозумінні взаємних очікувань як на макро-, так і на мікрорівні; по-третє, порушення або

відсутність результативної взаємодії на рівні сім'ї та інших соціальних інституцій. Групова диференціація цінностей, норм і дій виникає на рівні стихійної соціалізації як бурхливі процеси самоорганізації. Серед підлітків збільшується кількість поведінкових відхилень і кримінальних проявів у соціумі [1, с.168]. Тому метою цієї статті є систематизація самих помилок і чинників, які їх супроводжують у процесі перевиховання підлітків-делінквентів.

Багаторічний аналіз і спостереження за діяльністю усіх соціальних інституцій, які працюють із цією категорією підлітків, свідчить про те, що наявні групи чинників, які знищують перевиховний ефект їх діяльності: формально-організаційні, середовищні або обставинні, власне-педагогічні або частково-педагогічні. До формально-організаційних ми відносимо групу чинників, які здійснюють вплив на перевиховуючий ефект діяльності закладу, але вони не мають прямого відношення до змісту і методів виховання як самих по собі. До них належать: неправильний підбір і розміщення кадрів, їх професійні недоліки, їх низька спеціальна кваліфікація; неповноцінне обладнання навчально-виховного процесу; недоліки організації господарсько-побутової діяльності закладу. Ця сукупність чинників, без сумніву, забезпечує діяльність спеціальних закладів та сприяє їх нормальному функціонуванню щодо забезпечення перевиховного впливу на особистість підлітків-делінквентів. До групи середовищних або обставинних чинників належать всі ті, які так чи інакше пов'язані з умовами життя, праці і відпочинку підлітків, мають повсякденний вплив, непомітний, але суттєвий. Так, це стосується обладнання й естетичного оформлення, зовнішнього вигляду, санітарно-гігієнічного стану приміщень і прилеглої території щодо вимог навчально-виховного процесу. До власне-педагогічних та частково-педагогічних чинників належать специфічна сукупність тих впливів, які застосовуються зі спеціальною метою виховання та перевиховання і становлять сутність, детермінанту соціально-педагогічної діяльності з ними. Ці чинники є предметом соціально-педагогічної науки як такої, що пропагують формування морально-ціннісної норми. Її складовими є зміст, організація і методика соціально-педагогічних впливів, а також парадигма видової діяльності підлітків – навчання, праця, суспільна і креативна індивідуальна діяльність; організація і координація спільної діяльності різних сфер діяльності соціальних інституцій, кожна з яких вирішує низку специфічних завдань, включаючи соціально-педагогічну роботу з сім'єю, церквою та суспільними організаціями. Таким чином, всі ці окреслені групи чинників, які впливають на ефективне перевиховання, мають тісний взаємозв'язок та взаємообумовленість.

Ці помилки стосуються організації та управління діяльністю підлітків у процесі їх перевиховання. Оскільки вони пов'язані із основним засобом виховання, а саме – організацією діяльності вихованців і взаємодії з ними вихователя у процесі її організації – вони мають домінуючий, найбільш суттєвий характер, рішуче впливають на процес перевиховання, його ефективність. Аналізуючи власне-педагогічну групу чинників, ми виходили із припущення, що перші дві групи чинників, тобто організаційно-формальні і середовищні, мають стабільний характер і відповідають меті і завданням перевиховання підлітків-делінквентів в умовах пенітенціарної системи і забезпечують можливість повноцінного функціонування групи частково-педагогічних чинників.

Численні спостереження за діяльністю працівників виховних закладів пенітенціарної системи, а також учителів загальноосвітніх шкіл та шкіл-інтернатів свідчать про те, що двома основними соціально-педагогічними помилками, які суттєво знижують успіх перевиховання, є викривлений педагогічно нецілеспрямований і навіть негативний характер взаємостосунків вихователя і вихованців, який інколи набуває рис ворожості, агресивності і відчуженості; неправильна і нераціональна організація різних видів діяльності вихованців. Наслідком першої групи помилок є неприязні стосунки між вихователем і вихованцем, втрата емоційних і смислових контактів між ними, виникнення емоційних і смислових бар'єрів, відчутних соціальних переваг, втрата авторитету вихователя, цілеспрямованості і значущості взаємостосунків у мікросоціумі. Наслідком другої групи помилок є втрата підлітками інтересів до соціального буття, до сім'ї, до навчальної, трудової та інших видів

корисної діяльності, зростання прогалин у системі знань, умінь і навичок, фізичному і психічному розвитку; наявність індивідуальної особистісної деформації – переоцінка цінностей, їх недооцінка, завищений або занижений рівень домагань до кола взаємодії в умовах різних видів діяльності та її результатів.

Таким чином, сукупність взаємодії цих груп помилок сприяє росту соціально-педагогічної занедбаності, а не її викоріненню. В умовах виправних закладів, шкіл-інтернатів, професійно-технічних училищ специфічними результатами цих помилок є ускладненість встановлення смислового й емоційного контактів з вихованцями, виникнення між педагогами й вихованцями взаємної недовіри, неповаги та антипатії, що часто переходять у взаємну неприязнь і ненависть та викликають стійку непокору, безвідповідальність, аж до відкритої відмови і протесту; неможливість реалізації виховних впливів вихователя на вихованців, а звідси – неможливість формування якостей особистості, необхідних для виправлення і перевиховання підлітків-делінквентів. Як зазначає відомий чеський педагог і психолог Й. Лінгарт, “наслідування не потребує того, щоб підкріплювалася імітована поведінка, достатньо щоб підкріплювався і позитивно оцінювався сам зразок [2, с.464]. Для підлітків з девіантною і делінквентною поведінкою безсумнівним завжди є авторитет вожака, керівника, вихователя, що є провідним чинником формування їх особистості. Оскільки ці підлітки схильні до пошуку покровителя, авторитету, який би був для них зразком наслідування, то вони компенсують свої власні зусилля зусиллями інших, а саме: соціальними педагогами, соціальними психологами та вихователями. У випадку, якщо ним не стає вихователь, педагог, то стає хтось із старших товаришів часто з негативною соціальною спрямованістю.

Відсутність особистого контакту і впливу вихователя безумовно призводить до порушення соціальних зв'язків. Мотиви, цілі, засоби і способи їх досягнення, результати виконаної діяльності, ставлення до них у вихователя і вихованця не співпадають, тому виникають протиріччя між ними, включаючи конфліктні ситуації як результат неспівпадання мотивів, цілей діяльності, засобів і способів їх досягнення. Такі конфлікти і протиріччя сприяють не зростанню позитивного ставлення до взаємодії, а навпаки понижують і знищують будь-які стосунки. Здійснювана діяльність втрачає свій перевиховуючий ефект, перетворюється у формальну трату часу і сил. Втрата позитивних інтересів і стимулів до соціальної корисної діяльності, на нашу думку, неминуче призводить до пошуку їх зміни іншими інтересами та вподобаннями. Частіше за все такі інтереси мають негативне спрямування, а діяльність формує соціально негативний характер.

Відмежування вихователя від вихованців, втрата особистого авторитету і впливу на них, втрата емоційних і смислових контактів є наслідком його соціально-педагогічної неспроможності; відсутності його професійних навичок, педагогічної безграмотності; відсутністю власних морально-ціннісних норм, суспільної культури поведінки; незнання вихованців, специфіки їх особистісних проявів, а відповідно – невміння віднайти з ними методи та засоби спілкування, виховання. До речі, найчастіше має місце остання причина, яка завжди залежить від особистості педагога [3, с.116].

Наступними, достатньо поширеними і суттєвими помилками у здійсненні перевиховної роботи, що значно знижують її ефект, є її вербалізація, що зводиться до сентенцій та повчань, проведення різноманітних бесід і профілактичних заходів видовищного, пасивно-споглядального характеру; безсистемність, непослідовність, фронтальність перевиховної роботи, що зводиться до проведення лише планових формальних заходів; обмеження формальним засвоєнням вихованцями норм та статей Кримінального кодексу України без закріплення їх у якості стійких умінь і навичок, звичок нормативної поведінки; відрив виховної роботи від навчальної, трудової та інших видів діяльності і, зазвичай, відрив процесу перевиховання від його основної бази – накопичення, збагачення індивідуального досвіду і розвитку психофізіологічних якостей підлітків-делінквентів.

Причиною цих помилок, загалом, є формальне, поверхнєве ставлення до перевиховного процесу або незнання його закономірностей. Вихователь не може досягти успіху у формуванні таких якостей особистості, як уважність без розвитку уваги як вищої психічної функції або наполегливості і впертості, витримки без тренування і розвитку вольових процесів. Він не буде мати успіх, якщо допустить у своїй роботі психологічний функціоналізм, наприклад, сьогодні виховує увагу і уважність, завтра – волю і наполегливість, після цього – творче мислення і уяву. Неможливо виховувати якості почергово, ізольовано і незалежно одне від одного, обмежуючись проведенням яскравих та емоційних бесід, переглядом кінофільмів і спектаклів. Останньою помилкою цієї групи є хибна уява про те, що у перевихованні можна обмежитися загальними впливами на них, пошуками напрямів їх діяльності, а необхідні якості особистості, що забезпечують нормативну поведінку, сформулюються самі собою. За цієї умови втрачається із поля зору те, що у формуванні особистісних якостей підлітків з делінквентною поведінкою існує відповідна залежність, послідовність і наступність, пов'язані не лише із розвитком відповідних фундаментальних нормативних вищих психічних процесів і їх функцій, а й з послідовністю і взаємозалежністю формування окремих властивостей підлітків цієї категорії. Попереджувальність неможливо виховати, якщо не звернути увагу на уважність та спостережливість; активність без вольових процесів [4, с.45].

Відомо, що перевиховання з метою забезпечення його ефективної регуляції нормативної поведінки повинне бути систематичним і соціально обумовленим і спланованим. Ця спланованість і систематичність означає не тільки наявність плану перевиховуючих заходів, що зазвичай обмежується сьогоднішнім, а й наявністю плану перевиховання рис і якостей особистості всіх підлітків цієї категорії, і для деяких – з індивідуальним супроводом засобів і способів впливу на них. Тільки за такої побудови перевиховуючих заходів вся діяльність набуває сенсу і значення. Захід у кращому випадку – це організаційна форма або засіб емоційного впливу, передачі інформації, її закріплення, формування вмінь і навичок, ставлення і причетності до соціального буття. Він може репрезентувати відповідну цінність і значущість лише у застосуванні до плану виховання конкретних якостей, умінь і навичок поведінки.

Поряд із типовою помилкою, що породжує реальні суттєві недоліки у перевиховній роботі в умовах спеціальних закладів, є наступність, сутність якої зводиться до того, що виховання як початковий процес відокремлюється від усіх інших форм і видів діяльності закладу і виокремлюється у самостійну ділянку роботи, часто не пов'язаною із суспільно корисною, навчально-виховною та продуктивною працею. Між тим, усі ці види діяльності, що виконуються вихованцями, є засобами єдиного виховного впливу на них. Закономірності виховного процесу є джерелами створення основних закономірностей і принципів соціально-педагогічного впливу. Ці засоби впливу є ланками єдиної системи виховання і повинні вирішувати загальні і єдині завдання виховання, перевиховання, профілактики девіантної та делінквентної поведінки підлітків. Інша справа, що специфіка цих видів діяльності дозволяє вирішувати окремішні компонентно-структурні частини цих завдань, які іншими засобами вирішити неможливо. Та це й зобов'язує враховувати специфіку цих засобів у плануванні всієї перевиховної роботи, однак не ігнорувати, не обходити їх. До сьогодні порушується основна вимога до діяльності спеціальних закладів перевиховання – її системність. Якщо хоч як враховуються завдання навчання й виховання, то завдання, вирішення яких повинне бути пов'язане з розвитком конкретних психічних і фізичних якостей особистості підлітків, не враховуються і не плануються. Передбачується, що розвиток, як і перевиховання, багатьох якостей і властивостей особистості буде здійснюватися сам собою, самотужки у процесі виконання запланованих заходів. При цьому порушується логіка процесів навчання й виховання, сутність яких була презентована вище: знання – його сприйняття – засвоєння – оволодіння, розвиток психічних процесів, функцій і якостей особистості. Для прикладу, якщо при плануванні навчальної роботи конкретно зазначаються знання, уміння і навички, які вихованцям передбачується передати, то в умовах планування перевиховної діяльності на

цю обставину не звертається ніякої уваги. Між тим, перевиховання без трансформації конкретних знань, умінь і навичок неможливе ні практично, ні теоретично. Тож помилки цієї групи можна кваліфікувати як відсутність системи взаємозв'язку і наступності планування перевиховної роботи у спеціальних закладах в цілому; відгалуження перевиховання від навчання і розвитку; розрізненість у вирішенні перевиховних завдань різними ділянками роботи спеціальних закладів; порушення логіки перевиховного процесу – визначення мети, парадигми і структури; відсутність у вихователів тенденції до напрацювання таких власних рис і якостей особистості, які вони мають намір виховувати у цієї категорії підлітків; неконкретність, нечіткість перевиховної роботи, її безплановість. Назагал вся перевиховна робота має безсистемний, непланомірний, неконкретний і невизначений характер [5, с.63].

Наступна досить поширена помилка зводиться до того, що основним перевиховуючим засобом вихователі вважає свій особистий вплив за умови очевидного недоліку реалізації інших соціальних впливів на шляху формування у підлітків-делінквентів соціальної спрямованості, забуваючи про те, що чільним перевиховуючим чинником є суспільна моральна нормативна регуляція у діяльності, повноцінність організації і структурування змісту якої полягає у відповідності їх індивідуальним особливостям і можливостям. Помилковість цієї досить поширеної позиції зводиться до того, що основним засобом і джерелом перевиховуючого впливу на підлітків вважається діяльність вихователя, його особистості. Звідси і планування діяльності вихователя, а не вихованців.

З цією помилковою позицією пов'язані й інші недоліки в соціальній організації процесу перевиховання підлітків з девіантною та делінквентною поведінкою. Частина із них була названа вище, та найбільш суттєвими є недооцінка наявності у вихованців соціального досвіду в умовах функціонування соціального середовища; невміння і небажання формувати у них повноцінну готовність до виконання майбутньої соціальної ролі; недооцінка перевиховуючого ефекту соціальної організації і успішності виконання цієї діяльності або завдань з максимальною опорою на самостійність і творчу ініціативу вихованців; неправильна і неповна соціальна організація підсумків діяльності, оцінки її результатів, формування стосунків з ними. Між тим, ця категорія вихованців є вкрай чутливою до оцінки результатів виконаної ними діяльності, і ця оцінка є дієвим регулюючим їх соціальну діяльність засобом. Досить рідко й одноманітно використовується прийом створення успіху для розвитку підлітків, інтересу до виконуваної діяльності[6]. На жаль, у них не формуються відповідні вміння і навички, якості і властивості особистості, спроможні успішно і продуктивно реалізовувати соціальну діяльність у всіх її основних соціально функціональних ланках.

Проте слід зауважити, що стаття не вичерпує всієї сутності проблеми, тому ми вважаємо доречним у подальшому вивченні шляхів подолання і попередження проявів делінквентної поведінки підлітків звернути увагу на дослідження сутності соціальної організації процесу їх перевиховання в умовах функціонування спеціальних виховних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гишинский А.О. Девиантология. Научное пособие. – М.: Просвещение, 2004. – 356 с.
2. Й. Лінгарт. Процесс и структура человеческого учения. – М.: Просвещение, 2005. – С.464.
3. Макаренко А.С. Сочинения. – Т.5.– М.: Просвещение, 1998. – 586 с.
4. Невский И.А. Трудный успех.– М.: Просвещение, 1994. – 684 с.
5. Фельдштейн Д.И. Трудный подросток. – Душанбе, 1982. – С.8.
6. Фицула М.М. Педагогика: Научное пособие для студентов высших педагогических заведений образования. – М.: Просвещение, 2001. – 438 с.

Панченко А.В.

**ФАКТОРЫ НЕГАТИВНОГО ВЛИЯНИЯ НА СОЦИАЛЬНУЮ ОРГАНИЗАЦИЮ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОДРОСТКОВ-ДЕЛИНКВЕНТОВ**

В статье рассматриваются типичные ошибки социальной организации и руководства деятельностью подростков-делинквентов и типология факторов, которые снижают воспитательный эффект в деятельности исправительных учреждений Департамента пенитенциарной службы Украины.

Ключевые слова: девиантное поведение, подростки-делинквенты, системный подход, воспитание, перевоспитание, специальные учреждения.

Pancenko A.V.

**NEGATIVE FACTORS AFFECTING THE SOCIAL ORGANIZATION OF ADOLESCENT
DELIKVENTIV**

The article deals with typical errors of social organization and management of the adolescent delinkventiv and typology of factors that reduce the educational effect of Corrections Department of Penitentiary Service of Ukraine.

Key words: deviant behavior, adolescent delinkventy, systematic approach, training, rehabilitation, special institutions.

УДК 378.14

Попович І.С.

**ЕКСПЕКТОМЕТРІЯ ЯК МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ГРУПОВИХ
ДИНАМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ МАЛОЇ ГРУПИ**

У публікації представлено експектометрію як методику вивчення групових динамічних процесів малої групи. Автором висвітлено інноваційний підхід до вивчення теми практичного заняття “Соціальні групи. Характеристика малої групи. Групова динаміка” в вищій школі, запропоновано авторську методику, спрямовану на глибоке, рельєфне дослідження соціально-психологічних процесів малої групи.

Ключові слова: експектометрія, групова динаміка, мала група.

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими чи практичними завданнями. Для забезпечення якісно вищого рівня професійної підготовки майбутніх спеціалістів напрямків підготовки 6.040104 “Географія” та 6.040102 “Біологія”, факультету біології, географії, екології, які зможуть гнучко перебудовувати зміст своєї професійної діяльності у зв'язку з постійною зміною вимог ринку праці, необхідно застосовувати інноваційні підходи до навчання та виховання, зокрема до вивчення навчальної дисципліни “Психологія”. Якісно нова соціально-психологічна ситуація, що склалася у професійній підготовці молодих спеціалістів, зумовлена складністю та суперечністю перебігу процесів політичного, економічного, суспільного і духовного життя українського суспільства. Для розв'язання актуальних проблем сьогодення, які ставить перед вузами держава, першочерговості набуває питання розвитку національної освіти, спроможної забезпечити країну високоосвіченими, інтелектуальними, соціально зрілими та творчо спрямованими фахівцями. Нашій державі потрібні не просто кваліфіковані фахівці, а психологічно компетентні професіонали, здатні спільно з групою розв'язувати завдання, прогнозувати перебіг подій.

У контексті цих завдань закономірним є посилення уваги сучасної освіти до вивчення соціально-психологічної теорії, дослідження суб'єктивної реальності людини. Особливе місце в цій підготовці займає IV змістовий модуль “Соціальна психологія в педагогічній діяльності вчителя”. Тому вивчення теми практичного заняття “Соціальні групи.